

Zihinsel yetersizliğe sahip çocuğu olan anne-babaların kaygı düzeylerinin incelenmesi

Selahattin Avşaroğlu*

Özet

Bu araştırmada, zihinsel yetersizliğe sahip çocuğu olan anne-babaların kaygı düzeylerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla, zihin engelli çocuğu olan anne-babaların çocukları ile birlikte sosyal ortamda (misafirlik, alışveriş merkezleri, lokanta gibi yerlerde tepki, iletişim ve kaygı açısından) geçirdikleri zamanda yaşayabilecekleri durumluk kaygı düzeyleri ile sürekli yaşadıkları kaygı düzeyleri incelenmiştir. Araştırmada veri toplama aracı olarak Spielberger'in "Sürekli-Durumluk Kaygı Envanter"i ve araştırmacılar tarafından geliştirilen kimlik bilgileri anketi kullanılmıştır. Araştırmanın örneklemini Konya ili merkez ilçeleri olan Meram, Karatay ve Selçuklu ile birlikte Akşehir, Yunak, Ilgın, Doğanhisar ve Kadınhanı ilçelerinde çocukları bir özel eğitim kurumuna devam eden 264 anne ve 51 baba olmak üzere toplam 315 ebeveyn oluşturmuştur. Araştırma bulgularına göre annelerin durumluk ve sürekli kaygı durumlarının, babalara göre anlamlı düzeyde yüksek olduğu görölmüştür. Öğrenim durumuna göre durumluk kaygı düzeyinde anlamlı bir farklılaşmanın olduğu, sürekli kaygıda ise anlamlı farklılaşmanın olmadığı, gelir durumuna göre durumluk ve sürekli kaygıda anlamlı bir farklılaşmanın olduğu saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kaygı, Sürekli Kaygı, Durumluk Kaygı, Ebeveyn Çocuk İletişimi, Zihinsel Yetersizliği Olan Çocuk, Özel Gereksinimli Çocuk.

* Yrd.Doç.Dr. Konya Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi/KONYA e-mail: avsaroglu@selcuk.edu.tr

A research on the anxiety levels of parents who have mentally handicapped children

Selahattin Avşaroğlu*

Abstract

In this research, it is aimed to specify the anxiety levels of parents who have mentally handicapped children. For this purpose, the state anxiety levels of parents with mentally handicapped children that the parents will have when they spend time with their children in social environments (visiting neighbours, shopping centres, restaurants and communication in terms of reactions) and the anxiety levels they always have are studied. In this study Spielberger's "Trait-state Anxiety Inventory" and the Identity Survey developed by the researchers are used as data gathering devices. 264 mothers and 51 fathers, totally 315 parents, whose children attend a special education institution in Meram, Karatay and Selçuklu, the central districts of Konya, and Akşehir, Yunak, Ilgın, Doğanhisar and Kadınhanı, districts of Konya, form the sample of this study. According to the findings, it is seen that, state and trait anxiety levels of mothers are significantly higher than fathers'. In relation to the levels of education, there is a significant differentiation in level of state anxiety whereas there is not a significant difference in trait anxiety levels, in relation to the levels of income, there is a significant difference in trait anxiety and state anxiety.

Key words: Anxiety, State Anxiety, Trait Anxiety, Parent Child Communication, Mentally Handicapped Child, Parents, Special Education Need.

*Assist. Prof. Dr. Konya University Ahmet Kelesoğlu Education Faculty e-posta: avsaroglu@selcuk.edu.tr

Giriş

İnsanlar, günlük yaşamlarında birçok duygusal yakınma içeren risk ve engellerle karşılaşabilirler. Bu yakınmaların değişkenlik gösterdiği, kişinin içinde bulunduğu şartlara göre değişebilmektedir. Bireysel algıların ya da yaşantı biçimlerinin etkili olduğu bu yakınma biçimlerinde bireysel özellikler önemli olmaktadır. Anne-babanın yaşadığı bir takım roller mevcuttur. Bu rolleri en sağlıklı biçimde oynayabilmeleri, hem kendi içsel özellikleri hem de çevresel desteklerinin zenginliğine bağlıdır. Ev içerisinde sağlıklı bir çocuk ve onunla etkileşim, anne-baba için en önemli yaşam algılarından biridir. Bebeğin sağlıklı olması, gelişim aşamalarının normal belirtilerle geçirmesi, anne-babayı mutlu eder. Ters bir durumda, yani engelli bir çocuğun olması onları mutsuz edecektir. Kendi aralarında aşamalı olarak duygusal süreçler yaşanabilecektir. Bu duyguların yoğunlaşması, anne-babaya göre değişkenlik gösterebilir. Karı-koca arasındaki iletişim bozularak çatışmalar yaşanabilmektedir. Bu yüzden yetersizliklere sahip çocuğu olan anne-babaların kaygı durumlarını belirlemek, onlara psiko-sosyal destekler sağlamak önemlidir.

Araştırmacılar kaygıyı, tehdit algısıyla artan gerginlik hissi olarak tanımlamaktadırlar (Cüceloğlu, 2006; Işık, 1996; Köknel, 1989; Öner ve Le Compte, 1983; Spielberger, 1989). Kaygı, durumluk ve süreklilik boyutları taşımaktadır. Durumluk kaygı; korku, endişe ve gerginlikle karakterize edilen o andaki duygusal durumu ifade eder. Sürekli kaygı ise, bireyin kaygı yaşantısına olan yatkınlık durumudur (Deniz, Dilmaç ve Arıca, 2009; Eraraslan, 2009; Yıldırım Doğru ve Arslan, 2008).

Kaygılı bir tutum ve iletişim tarzı, benlik gelişimi ile ilişkilidir. Bununla birlikte sosyal ve duygusal gelişim açısından da önemlidir. Kaygılı anne-babaların bu tarz tutumları, çocuklarının duygusal gelişimini etkileyecektir. Bu yüzden anne-babaların, hem durumsal hem de sürekli kaygı düzeylerini kontrol edebilme becerisi geliştirmeleri gerekir. Kaygının zamanla bireyin davranış stili haline döneceği düşünülürse bu tür durumlar için psikolojik yardım ve aile eğitimi desteği verilmesinde yarar olduğu söylenebilir.

Anne-baba olmak, sadece biyolojik bir unsur değil psikolojik faktörleri de kapsayan bir süreçtir. Çok çeşitli değişkenlerin bir araya gelmesi ile aile yaşamı devam edilmektedir. Anne-babanın aynı zamanda risklerle karşı karşıya olabileceğini söylemek mümkündür. Bu durumlardan biri de anne-babaların en genel ifadeyle özel gereksinimli diye adlandırılan zihin engelli çocuğa sahip olmalarıdır (Cavkaytar, 2010). Bu ebeveynlerin, çocukları hakkında engelli olduklarını öğrendiklerinde yaşadıkları duyguları ifade etmek oldukça zordur ve

birtakım psikolojik içerikli duygu durumları ve stres yaşamaktadırlar (Bilal ve Dağ, 2005; Cavkaytar ve Özen, 2010; Özen, 2010). Sağlıklı bir çocuk beklentisi (Gallagher Beckman ve Cross, 1983) içerisinde güzel hayaller kurarken (Çetinkaya, 2004) farklı özelliklere sahip olan bir çocuğun doğması ailelerin sosyal çevrelerinde, beklentilerinde, duygusal dünyalarında bazı tepkiler verilmesine neden olmaktadır. Bu durumda çocuğun doğumu ile aile yaşantısında değişiklikler oluşmaya başlamakta ve çevreleri ile etkileşimlerinde sorunlar yaşanmaya başlanmaktadır (Yıldırım Sarı, 2007). Daha çok şok-inkâr, kızgınlık-suçluluk duygusu ve utanç gibi duygu durumlarının ardından kabul ve uyum (Varol, 2010) sürecinin devreye girmesiyle çocukları için bir şeyler yapmaya çalışırlar. Çocuğun yetersizliğinin ortaya çıkmasıyla beraber ailenin yaşamı farklı bir yola girebilmektedir (Özdemir, 2010; Yıldırım Doğru ve Arslan, 2008). Çocuk, özellikle annenin kişisel başarısı veya başarısızlığı olarak değerlendirildiği, sağlıklı olmayan bir çocuk başarısız bir çocuk algılandığı için anne, çevresi tarafından suçlanabilmektedir. Babanın engelli bir çocuğa sahip olmaya karşı tepkileri de doğrudan doğruya annenin duygularını etkilemekte, anneyi kaygı ve umutsuzluk duygusuyla karşı karşıya getirdiği görülebilmektedir (Eripek, 2009; Hamarta, Deniz ve Uslu, 2002; Varol, 2010). Böylelikle anne-baba iletişimi, karı-koca çatışmalarına dönebilmektedir. Başka bir ifade ile ev içinde kabul süreci zor ama aynı zamanda kendi gerçekleri olan çocuklarının varlığını bilişsel ve duyuşsal olarak algılama çelişkileri yaşanabilmektedir.

Ebeveynlerin yaşadığı duygu durumlarının en başında kaygı durumu gelmektedir. Bu durum hem anne-babanın hem de ebeveyn çocuk iletişimini etkilemektedir. Kaygı (anxiety), sosyal yaşam içinde en sık kullanılan kavramlardan biridir (Craske ve diğ., 2010). Kaygı kavramı psikoloji alanına bu yüzyılın ilk yarısında girmiş, bu alanda araştırma ve çalışmalar 1940'lı yıllardan sonra hız kazanmıştır (Köknel, 1989). Kaygı, kişinin başına bir tehlike gelebileceği duygusu, huzursuzluk, belirsizlik, gerilim ve korku ile karakterize ile hoş olmayan bir duygusal durum olarak ifade edilebilir (Öktem Tanör, 1981; Öner, 1977; Öner ve Le Compte, 1983). Kaygı sürecinde kişi kendisini bir alarm durumunda ve sanki bir şey olacakmış gibi bir duygu içinde hissederek değişken bir tutum sergiler ve bu durum sağlıklı iletişim kurmasını engeller. Dolayısıyla anlaşılması ve anlatılması zor olan ve elem verici duygu durumu söz konusudur. Genel olarak insanlar kaygıyı yaşantılarında kötü bir şey olacakmış gibi duyumsarlar (Köknel, 1982). Kaygının birçok nedeni olabilir ve hem çevresel hem de bireysel özellik gösterebilir. Bazı bireyler için kaygı yavaş ve sinsi gelişen uzun süreli bir stresten sonra başlar. Bazı bireyler ise geçmişte yaşadıkları stresli olaylar yüzünden gelecekte de benzer durumların olabileceği düşüncesini geliştirebilirler (Cüceloğlu, 2006).

Dolayısıyla duygu durumları ile sosyal çevreleri arasındaki kurdukları iletişim daha tutarsız bir sürece girebilmektedir. Çünkü düşünceler sözel, duygular ise daha çok sözel olmayan yollarla aktarılır (Yazıcı, 2011). Kaygının tanımlanmasında sosyal ve kültürel etmenlere daha büyük bir önem verildiği görülmektedir. Genel olarak bireyi olumsuz etkileyen duygular, bireyde kaygı meydana getirmektedir (Varol, 1990). Kaygı durumu, durumluk ve sürekli kaygı olmak üzere sınıflandırılarak açıklanabilir.

Durumluk kaygı; sıkıntı, tasa ve gerginlik ile karakterize, var olan acil durumu göstermekte olup, belirli durumları tehlikeli veya tehdit edici olarak algılama eğilimidir. Durumluk kaygı, durumdan duruma yoğunluğu değişen, sürekli olmayan durumlara bireyin gösterdiği geçici duygusal tepkilerdir. Daha yüksek durumluk kaygı düzeyine sahip olan kişiler, karşılaştıkları durumları daha tehlikeli veya tehdit edici olarak algırlar ve karşılaştıkları bu tehdit edici veya tehlikeli durumlara daha yoğun kaygı düzeyleri ile tepki gösterirler (Deniz ve diğ., 2009; Konter, 1996; Özgüven, 1998). Durumluk kaygı durumlarında, daha panik ve bireyin ne yapacağını tam olarak bilmediği bir iletişim tarzı oluşabilir. Sürekli kaygı ise bireyin kaygı yaşantısına olan yatkınlığıdır. Bu duruma, kişinin içinde bulunduğu durumları genellikle stresli olarak algılama ve yorumlama eğilimi de denilebilir. Objektif kriterlere göre nötr olan durumların birey tarafından tehlikeli ve özünü tehdit edici olarak algılanması sonucu oluşan hoşnutsuzluk ve mutsuzluk duygusu (Öner ve Le Compte, 1983) olarak tanımlanabilir.

Anne çocuğunun doğum sürecini heyecanla bekler. Doğacak varlık kendi ürünüdür ve çocuğun engelli olması durumunda eşinin yaşadığı düş kırıklığının sorumlusu olarak kendisini görebilir (Borazancı, 1999). Bunun için Anne, engelli çocuğunun ihtiyaçlarını karşılayıp bakımını sağlayabilmek için, baba tarafından psikolojik desteği ve gücü kendisinde bulması gerekir. Çocuğun yaşama gözlerini açmasıyla birlikte iletişim kurduğu en yakın ve içten kişiler anne-babalardır (Avşaroğlu, 2011). Anne-babanın bu süreçte işlevi, çocuğun kendini yaşamda güvende hissetmesini ve içinde doğduğu toplumda karşılaşacağı sorunlarla başa çıkması için ona yardım ve rehberlik ederek sağlıklı bir iletişim kurmaktır (Çetinkaya, 2004). Anne-baba ve çocuk arasındaki iletişim biçimi, çocuğun duygusal gelişimini etkilemektedir. Duygusal gelişim, sosyal gelişimin temelini oluşturmaktadır (Şahin, 2010; Eisenberg, 1995). Bu durumda anne çocuk arasındaki bağlanma, temel güven duygusunun en önemli boyutu (Troy 1995). olduğu söylenebilir. Sosyal gelişim içerisinde dil ve iletişim becerisi çok önemlidir. Anne-baba tutumları, çocuğun iletişim becerisini etkilemektedir (Avşaroğlu, 2011). İdeal durum ebeveynlerin şefkatli, sempatik, sıcak ve sorumluluk gerektiren bir sevgi

dili iletişimi geliştirmeleridir (Nazlı, 2007). Kaygı düzeyini ayarlayamayan ebeveynlerin, kendi bakış açısı ve yargıları yüzünden birtakım iletişim engelleri gelişebilir (Navaro, 1993). İletişim engelleri, kendini anlatmaya çalışan çocuğa destek olmadığı gibi içe kapanık ya da saldırgan tepkiler geliştirmesine neden olabilmektedir. Aile içi etkileşim ve sevgi dili, anne-babaların zihin engelli çocuklarına karşı geliştirdikleri tutuma olumlu katkı sağlamaktadır. Bunun yanı sıra akılcı olmayan düşüncelerden kaynaklı yoğun kaygı durumlarından da kurtulabilirler. Aşırı koruyucu olma ya da aşırı hoşgörülü olmanın, çocuğun benlik gelişimini olumsuz etkileyebileceği söylenebilir. Dolayısıyla bu süreçte ebeveyn, yaşama inanmalı, yoğun kaygılardan uzak durarak (Fromm, 2003) çocuğunu sosyal yaşama hazırlayıcı olmaları, eğitimlerinin planlanması sürecinde, uzmanlardan yardım alarak daha işlevsel olmaları ve aile katılımını (Cavkaytar ve Özen, 2010; Özen, 2010) sağlamaları gerekmektedir.

Bu çalışmada, zihinsel yetersizliğe sahip çocuğu olan anne-babaların kaygı durumlarının, bazı değişkenlere göre farklılaşma durumu belirlenmeye çalışılmıştır. Bu amaç doğrultusunda anne-babaların durumluk ve sürekli kaygı düzeylerinin belirlenmesi için veri toplama aracı olarak Spielberg'in "Durumluk ve Kaygı Envanteri" kullanılmıştır. Araştırmanın genel amacı ışığında üç alt amaç geliştirilmiştir.

- 1- Ebeveynlerin kaygı durumları, cinsiyetlerine göre farklılaşmakta mıdır?
- 2- Ebeveynlerin kaygı durumları, eğitimlerine göre farklılaşmakta mıdır?
- 3- Ebeveynlerin kaygı durumları, gelir algılarına göre farklılaşmakta mıdır?

Yöntem

Bu araştırma, ilişkisel tarama yöntemi (Büyüköztürk ve diğ., 2010) kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Bazı değişkenler arasında farklılıkların olup olmadığını belirlemek için alt amaçlar geliştirilerek betimlenmeye çalışılmıştır.

Araştırma Grubu

Araştırmada veriler, Konya ili merkez ilçeleri olan Meram, Karatay ve Selçuklu ile birlikte Akşehir, Yunak, Ilgın, Doğanhisar ve Kadınhanı ilçelerinde zihinsel yetersizliğe sahip çocuğu olan anne-babalardan toplanmıştır. Araştırma örneklemini, gereksinimli çocukları olan ve bir özel eğitim kurumuna devam eden 264 anne ve 51 baba olmak üzere toplam 315 ebeveyn oluşturmaktadır. Anne-babaların seçilmesinde, çocuklarının engel türü olarak zihin engelli olmaları dikkate alınmış ancak bunlar içinde hafif, orta ağır şeklinde bir gruplamaya gidilmemiştir. Özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerine devam etmeleri yeterli görülmüştür.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada anne-babalarla ilgili veri toplamak amacıyla “Kişisel Bilgi Formu” ve ebeveynlerin kaygı düzeylerini karşılaştırmak için Spielberger’in geliştirmiş olduğu “Sürekli-Durumluk Kaygı Envanteri” kullanılmıştır.

Durumluk ve Sürekli Kaygı Envanteri

Öner ve Le Compte (1983: 15) tarafından Türkçe uyarlanan ölçek, Durumluk Kaygı, 20 ifade ve Sürekli Kaygı 20 olmak üzere toplam 40 maddeden oluşmaktadır. Ölçek kısa ifadelerden oluşmakta ve kendini değerlendirme türü özelliği taşımaktadır. Durumluk kaygı formunun sadece o anda hissedilenler ile ilgili bilgi verirken, sürekli kaygı formu ise son bir hafta ve daha uzun süre hissedilenleri ölçmek içindir (Yıldırım Doğru ve Arslan, 2008).

Ölçekte Türkçe formunun madde güvenilirliği korelasyonları, Sürekli Kaygı Ölçeği için 0.34 il 0.72; Durumluk Kaygı Ölçeği için ise 0.42 ile 0.85 arasındadır. Ölçeğin test tekrar test yönteminden elde edilen güvenilirlik katsayıları; Sürekli Kaygı Ölçeği için 0.71 ile 0.86 arasında; Durumluk Kaygı Ölçeği için 0.26 ile 0.68 arasında değiştiğini göstermektedir. Durumluk ve Sürekli Kaygı Ölçeğinin Türkçe adaptasyonu, deneysel kavram geçerliği ve ölçüt geçerliği olmak üzere iki ayrı teknikte gerçekleştirilmiştir (Öner ve Le Compte, 1983:). Ölçeğin normal ve hasta örneklemeleriyle yapılan çalışmalar sonucu elde edilen güvenilirlik katsayılarının. 83 ile. 87 arasında değiştiği bildirilmektedir (Aydemir ve Köroğlu 2000; Özusta 1995; Şahin ve diğ., 2002). Bu çalışmada envanterin hem Durumluk hem de Sürekli Kaygı formu veri toplama aracı olarak kullanılmıştır.

İşlem

Araştırma verileri, Ocak 2010’da toplanmaya başlanmış ve Temmuz 2010’da bitirilmiştir. Verilerin toplanması aşamasında, araştırmacılar anket ve ölçekleri çoğaltarak kendi belirledikleri ilçelerde özel özel eğitim kurumlarından anne-babalara ulaşabilmek için destek almışlardır. Veri toplama işleminde, öncelikli olarak ulaşılabilen anne-babanın demografik özellikleri ve çocukları ile ilgili bilgiler elde edilmiştir. Daha sonra ailelere sürekli kaygı formu yüz yüze görüşülerek doldurulmuş ve son aşamada, çocuklarının bir ortamda (alışveriş merkezi, misafirlik, Pazar ve lokanta gibi) geçirdikleri zaman seçilerek bu durumda yaşadıkları duyguların aralarındaki etkileşimleri de dikkate alınarak durumluk formunun doldurulması istenmiştir. Veriler tasnif edildikten sonra SPSS paket programında

istatistiksel analizler yapılmıştır. Araştırmada değişkenlere bağlı olarak Pearson korelasyon tekniği, t testi, tek yönlü varyans analizi testi kullanılarak veriler analiz edilmiştir.

Bulgular ve Yorum

Bulgular, araştırmanın amacı doğrultusunda hazırlanan alt amaçlar sırasıyla test edilmiş ve yorumlanmıştır.

Tablo-1: Anne ve Baba Değişkenine Göre Ebeveynlerin Kaygı Türü Puan Ortalamaları Arasındaki t Testi Karşılaştırmasına İlişkin Bulgular

Kaygı Durumu	Cinsiyet	N	\bar{X}	ss	t	p
Durumluk Kaygı	Anne	264	55.71	9.31	3.578	0.000*
	Baba	51	50.54	10.05		
Sürekli Kaygı	Anne	264	50.89	8.36	3.869	0.000*
	Baba	51	45.88	9.03		

*p<.001

Tablo 1’de yapılan t testi sonuçlarına bakıldığında, cinsiyet değişkenine göre anne-babaların kaygı durumlarında farklılaşma görülmektedir. Hem durumluk hem de sürekli kaygı durumlarında annelerin kaygı puan ortalamaları babalara göre anlamlı düzeyde yüksektir. Bu sonucu göre annelerin, babalara oranla daha fazla kaygı yaşadıkları söylenebilir.

Tablo-2: Anne-Babaların Eğitim Durumları Değişkenlerine Göre Kaygı Türü Puanlarının Farklılaşmasın İlişkin Bulgular

Kaygı Durumu	Eğitim Durumu	N	\bar{X}	ss	F	P	Gruplar Arası Fark
Durumluk Kaygı	1.Okuryazar Değil	32	49.25	8.64	9.236	0.000*	1-3 1-4 2-3 2-4
	2.Okuryazar	36	49.88	8.23			
	3.İlkokul	201	56.72	9.32			
	4. Ortaokul	22	58.04	8.79			
	5. Lise	24	51.50	9.80			
Sürekli Kaygı	1.Okuryazar Değil	32	50.62	10.76	0.596	0.666	
	2.Okuryazar	36	48.88	7.79			
	3.İlkokul	201	50.09	8.43			
	4. Ortaokul	22	52.18	7.90			
	5. Lise	24	49.12	9.57			

*p<.001

Tablo 2’de görüldüğü gibi, eğitim durumu değişkenine göre, eğitim durumunda okuryazar olmayandan başlayarak, eğitim düzeyi okuryazar, ilkokul ve ortaokul olanlarda, yani eğitim düzeyi yükseldikçe durumluk kaygı puan ortalamalarında anlamlı düzeyde bir farklılaşma olmaktadır. Lise mezunu ailelerin puan ortalaması ise ilkokul ve ortaokul mezunu ailelerin almış olduğu puan ortalamasından düşüktür. Sürekli kaygı durumunda ise eğitim durumuna göre anlamlı bir farklılaşma yoktur. Bu sonuca göre anne-babaların eğitim durumlarına göre durumluk kaygıları farklılaşma gösterirken sürekli kaygı durumlarında anlamlı bir farklılığın olmadığı söylenebilir.

Tablo-3: Gelir Durumu Algısı Değişkenine Göre Ebeveynlerin Kaygı Türü Puan Ortalamaları Arasındaki t Testi Karşılaştırmasına İlişkin Bulgular

Kaygı Durumu	Gelir Durumu	N	\bar{X}	ss	t	p
Durumluk Kaygı	Düşük	167	56.23	9.69	2.702	0.007*
	Orta	148	53.33	9.30		
Sürekli Kaygı	Düşük	167	52.25	8.03	4.898	0.000*
	Orta	148	47.63	8.71		

*p<.001:*p<.01

Tablo 3’te görüldüğü gibi, gelir durumu ile anne-babaların, durumluk ve sürekli kaygı puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılaşma saptanmıştır. Durumluk ve sürekli kaygı durumunda, gelir durumu orta olan ailelerin puan ortalamaları, gelir durumu düşük olanlara göre anlamlı düzeyde düşüktür. Bu sonuca göre gelir durumu düşük olan ailelerin, durumluk ve sürekli kaygı durumlarının, gelir durumları orta olanlara göre daha yüksek olduğu söylenebilir.

Tartışma Sonuç ve Öneriler

Araştırmada elde edilen bulgulara bakıldığında zihinsel yetersizliğe sahip çocuğu olan anne-babaların kaygı durumlarında anlamlı farklılaşma görülmektedir. İlgili alan yazında zihin engellilik, zihinsel engellilik, öğrenme yetersizliği gibi kavramların aynı hedef kitle için söylendiği görülmektedir. Bu araştırmada zihinsel yetersizlik kavramı tercih edilmiştir. Dolayısıyla yetersizliğin, engel kavramına göre daha zengin bir anlam taşıdığı ve daha insancıl olduğu söylenebilir. Bu araştırmada annelerin hem durumluk hem de sürekli kaygı durumları babalara göre anlamlı düzeyde yüksek olduğu saptanmıştır. Bazı araştırmacılar

kaygıyı, tehdidin algılanmasıyla artan fizyolojik uyarılmışlıkla birlikte meydana gelen gerginlik hissi olarak tanımlamışlardır (Cüceloğlu, 2006; Işık, 1996; Köknel, 1989; Öner ve Le Compte, 1983). Spielberger (1989), kaygının durumluk ve sürekli boyut taşıdığını belirtmiştir. Durumluk kaygı; korku, endişe ve gerginlikle karakterize edilen o andaki duygusal durumu ifade eder. Bireyde gerginlik ve endişe yaratan o anki durum ortadan kalktığında, olumsuz duyguların da ortadan kalktığı söylenebilir. Sürekli kaygı ise, bireyin kaygı yaşantısına olan yatkınlık durumudur. Belli çevresel durumları tehdit edici olarak algılamaya ve bu durumlara artan durumluk kaygı ile tepki verme eğilimidir (Deniz, Dilmaç ve Arıcak, 2009; Eraraslan, 2009; Özgüven, 1998; Yıldırım Doğru ve Arslan, 2008). Bu araştırmada annelerin kaygı düzeylerinin babalara göre anlamlı düzeyde yüksek olması, annelerin çocuklarıyla kurdukları sevgi bağıyla açıklanabilir (Çam ve Özkan, 2009; Çetinkaya, 2004). Yapılan bazı araştırmalarda kaygının cinsiyete göre farklılaştığı vurgulanmıştır (Arslan ve diğ., 2002; Çakmak ve Hevedanlı, 2005; Deniz, Dilmaç ve Arıcak, 2009; Güllü ve diğ., 2009; Rosenthal ve Schreiner, 2000). Bilal ve Dağ (2005), yapmış oldukları bir araştırmada zihin engelli çocukları olan annelerin stres belirtilerini, daha fazla gösterdiğini vurgulamışlardır. Bu araştırmanın bulguları, annelerin hem durumluk hem de sürekli kaygı durumlarının babalara göre daha yüksek olması literatürle paralellik göstermektedir. Bu bulguya göre annelerin çocuklarının varlıkları, gelişim özellikleri ve yaşam içerisindeki çabalarını desteklerken daha kaygılı olmaları, onların çocuklarını yetiştirme çabası verirken belirsiz durumlar ve güvensiz bir çevre ortamından daha fazla etkilenmeleri ile açıklanabilir. Kaygılı bir tutum ve etkileşim, çocukla sağlıklı iletişimi olumsuz yönde etkileyebilir. Bu süreçte aile eğitiminin önemi karşımıza çıkmaktadır. Özellikle anne-çocuk iletişimde sevginin tutuma dönüşmesi ve sağlıklı bir etkileşim için etkinlikler yapılarak annelerin kaygı düzeyleri azaltılabilir. Buna ilave olarak durumluk kaygı düzeyleri çocuklarının anlık verdikleri tepkilerle paralel gidebilen bir süreç olabilir. Çünkü anlalsal davranışlar ve tehlikeler karşısında annenin daha çok etkilenebileceği ve kaygı durumlarını artırabileceği söylenebilir.

Ailelerin eğitim durumuna göre sürekli kaygı düzeyinde anlamlı farklılık çıkmamıştır. Bu sonuca göre eğitim düzeyi ile sürekli kaygı arasında kuvvetli bir ilişkinin olmadığı söylenebilir. Diğer taraftan araştırma bulgusuna göre durumluk kaygı düzeyi ile ailelerin eğitim düzeyi arasında bir ilişki söz edilebilir. İlkokul ve ortaokul mezunu anne-babaların, okuryazar olmayan ve lise mezunu olan anne-babalara göre kaygı durumları anlamlı düzeyde yüksektir. Araştırma veri toplama sürecinde yüksek öğretim mezunu olduğunu belirten üç

kişi, istatistiksel olarak analize dâhil edilemeyeceği için listeden çıkarılmıştır. Deniz, Dilmaç ve Arıcağ (2009), yapmış oldukları araştırmada eğitim durumu ile yaşam doyumu arasında farklılaşmanın olduğunu ancak kaygı ile eğitim durumu arasında bir farklılaşmanın olmadığını vurgulamışlardır. Başka bir çalışmada ise Yıldırım Doğru ve Arslan (2008), hem durumluk hem de sürekli kaygı durumu ile eğitim düzeyi arasında anlamlı bir farklılaşmanın olmadığını saptamışlardır. Bu araştırmada eğitim durumu ile sürekli kaygı arasında manidar bir farklılaşmanın olmaması Yıldırım Doğru ve Arslan (2008) ve Deniz, Dilmaç ve Arıcağ'ın (2009), elde ettikleri bulgularla paralellik göstermektedir. Bu durum, ailelerin çocukları söz konusu olduğunda kaygı düzeylerini kontrol edemiyor olmaları ile yorumlanabilir. Bu bulguya göre anne-babaların eğitim durumu ne olursa olsun sürekli kaygı durumlarının benzerlik gösterdiği söylenebilir. Durumluk kaygı düzeyinde ise ilkokul ve ortaokul mezunu anne-babaların kaygı düzeylerinin, okuryazar olmayan ve lise mezunlarına göre anlamlı şekilde yüksek çıkması anlık durumlarında ve çocuklarının koşullar içerisindeki tepkilerine daha fazla kaygı ile yaklaşmaları ile açıklanabilir. Bu durumda aile eğitiminin önemi tartışılmalıdır. Anne-babaların, eğitime katılımlarının çocuklarına yönelik tutumlarda değişiklik meydana getirdiği görülmektedir Anne-baba gereksinimleri çocuğun gelişim dönemlerine göre farklılaşabilmektedir. Anne-babalar, engelli bir çocuğa sahip olduğunu öğrendiği zaman duygusal desteğe gereksinim duyarken, çocuk okula başladığında gereksinimleri çocuğunun özellikleri hakkında bilgi, çocuğunun eğitimine etkin katılım, ileriki dönemlerde ise çocuğun eğitimiyle ilgili kuruluşlarda görev alma gibi alanlarda yoğunlaşmaktadır (Schulz, 1987). Aile eğitimi ve aile merkezli bakımın (Yıldırım Sarı, 2007) işlevsel hale getirilmesi, anne-babaların kaygı düzeylerinin düşürülmesinde önemli etkisi olacağı söylenebilir.

Bu araştırmada ailenin gelir durumuna göre anne-babaların durumluk ve sürekli kaygı düzeylerinde anlamlı bir farklılaşmanın olduğu saptanmıştır. Gelir durumu denilen değişken, bireylerin algısal ve beklentisi ile ilişkili bir değişkendir. Bu yüzden araştırmada gelir durumu algısı kullanılmasında bir sakınca görülmemiştir. Araştırmada gelir durumunu yüksek olarak belirten katılımcı olmadığı için düşük ve orta olarak analize dâhil edilmiştir. Normal gelişim gösteren bir çocuğu yetiştirmek için aileye ekonomik bir yük getirirken özel gereksinimleri olan çocuk için bu maliyetin ve zorluğun daha fazla olduğu bir gerçektir (Yıldırım Sarı 2007: 7). Bu ailelerin diğer alanlarda olduğu gibi finansal desteğe (Chen, 2000; Eisenhower ve Blacher, 2004) daha fazla gereksinim duydukları söylenebilir.

Bu araştırmanın temel sınırlılığı, araştırmada örneklem sayısının yeterli olmasına rağmen Konya ilinin bazı ilçelerinde gerçekleştirilmesi ve diğer bölgelere ulaşılamamasıdır. Araştırmanın niteliği ve genellenebilir özelliğinin artırılabilmesi için daha geniş örneklem üzerinde benzer çalışmalar yapılabilir. Ayrıca zihin engelli çocukların sınıflandırılması ve birçok değişkenle ailelerin kaygı durumları arasındaki ilişki araştırılabilir. Buna ilaveten engel türleri ile kaygı arasındaki ilişki araştırılabilir. Araştırma sonuçları dikkate alındığında ailelerin, özellikle gelir durumu düşük olan ailelerin finansal ve sosyal açıdan desteklenmesi gerekir. Dolayısıyla ailenin desteklenmesi, temel gereksinimlerinin karşılanması gibi desteklerin artırılması, gereksinimli çocukların gelişimini olumlu etkileyeceği söylenebilir.

Araştırmada elde edilen bulgular ışığında, şu öneriler geliştirilebilir:

Özel gereksinimli çocukları olan annelerin, babalara oranla kaygı düzeylerinin yüksek olması ev içerisinde anne-çocuk etkileşimini olumsuz etkileyebilir. Bu durumda çocuğun gelişimi açısından babanın vereceği sosyal destekle birlikte aile destek programları ile aile eğitimi ve rehberliği etkinlikleri yapılabilir.

Araştırmada gelir durumunu düşük algılayan ebeveynlerin kaygıları daha yüksek bulunmuştur. Bu durumda kaygı düzeylerini azaltıcı bilişsel etkinliklerin yanı sıra sosyal ve finansal destek yardımları sağlanabilir.

Kaygının olduğu ortamlarda stresli bir yaşamın ve sağlıksız bir etkileşimin olduğu dikkate alınarak ailelere bilişsel açıdan destekler sağlanmalıdır. Diğer taraftan sosyal ve fiziksel imkanlar sunularak, kısıtlandıklarına dair düşüncelerini minimum düzeye indirme ve olumlu düşünceler geliştirme desteği sağlanmalıdır.

Kaynaklar

- Arslan, C; Hamarta, E; Deniz, E. (2002). Engelli Çocuğu Olan Ailelerin Yaşam Doyumlarının Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi, Konya: XI. Ulusal Özel Eğitim Kong, 20-23 Ekim 2002.
- Avşaroğlu, S. (2011). Aile İçi İlişkiler ve İletişim, A Kaya (ed), Kişilerarası İlişkiler ve Etkili İletişim. Üçüncü Baskı, Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Aydemir, Ö., Köroğlu, E. (2000). Psikiyatride Kullanılan Klinik Ölçekler. Ankara: Hekimler Yayın Birliği.
- Bilal, D., Dağ, İ. (2005). Eğitilebilir Zihinsel Engelli Olan ve Olmayan Çocukların Annelerinde Stres, Stresle Başa Çıkma ve Kontrol Odağının Karşılaştırılması, Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi, 12 (2), 56–68.

- Borazancı, S. (1999). *Onlar Güneşe Hasret*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Büyüköztürk, Ş; Kılıç Çakmak, E; Akgün, Ö.E; Karadeniz, Ş; Demirel, F. (2010). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri, İkinci Basım*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Cavkaytar, A. (2010). *Özel Eğitime Gereksinimi Olan Öğrenciler ve Özel Eğitim*, İH Diken (ed), Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Cavkaytar, A., Özen, A. (2010). *Aile Katılımı ve Eğitimi G Akçemete* (ed), Üçüncü Basım, Genel Eğitim Okullarında ve Özel Gereksinimi Olan Öğrenciler ve Özel Eğitim. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Chen, S.Y. (2000). *Primary Caregivers Current and Future Expectations of Long-term Planning for Their Children with Mental Retardation in Taiwan*, Unpublished Doctorate Thesis. Pennsylvania: The Pennsylvania State University, Department of Educational and Social Psychology and Special Education.
- Craske, M.G; Katharina, M.A; Fernandez, R.L; Devon Hinton, M.D. (2010). *Panic Disorder: A Review of DSM-IV Panic Disorder and Proposals for DSM-V, Depression and Anxiety*, 27, 93–112.
- Cüceloğlu, D. (2006). *İnsan ve Davranışı*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Çakmak, Ö., Hevedanlı, M. (2005). *Eğitim ve Fen-Edebiyat Fakülteleri Biyoloji Bölümü Öğrencilerinin Kaygı Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi*, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 4 (14), 115–127.
- Çam, O., Özkan, Ö. (2009). *Otistik Çocuk Sahibi Ailelerin Yaşam Kalitelerinin İncelenmesi*, *Öz-Veri Dergisi*, 6, (2), 1425–1438.
- Çetinkaya, B. (2004). *Ruhsal Açından Sağlıklı Aile Sağlıklı Çocuk*, Birinci Baskı. Ankara: Empati Yayınları.
- Deniz, M.E; Dilmaç, B; Arıcak, O.T. (2009). *Engelli Çocuğa Sahip Olan Ebeveynlerin Durumluk Sürekli Kaygı ve Yaşam Doyumlarının İncelenmesi*, *Uluslararası İnsanbilimleri Dergisi*, 6 (1), 953–968.
- Eisenberg, N. (1995). *Social Development*. Arizona: Arizona State University.
- Eisenhower, A., Blacher, J. (2004). *Employment Marital Status and Well-Being Among Mothers of Young Adults with Severe Intellectual Disability*, IASSID World Congress Abstracts, *Journal of Intellectual Disability Research*, 48, 373–383.
- Eraraslan, M. (2009). *Eğitim Fakültesinde Öğrenim Gören Öğrencilerin Sürekli Kaygı Durumlarının Araştırılması*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) M A E Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

- Eripek, S. (2009). *Zihinsel Yetersizliği Olan Çocuklar*, Birinci Baskı. Ankara: Maya Akademi Yayınları.
- Fromm, E. (2003). *Sevme Sanatı*. Ankara: Yeryüzü Yayınevi.
- Gallagher, J.J; Beckman, P; Cross, A.H. (1983). Families of Handicapped Children: Sources of Stress and its Amelioration, *Exceptional Children*, 50 (1), 10–19.
- Güllü, M; Tekin, M; Akçınar, F. (2009). Ortaöğretim Öğrencilerin Kaygı Düzeyleri ile Başarı Düzeyleri Arasındaki İlişkinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi. Çanakkale: The First International Congress Of Educational Research, 1–3 May 2009.
- Hamarta, E; Deniz, M.E; Uslu, M. (2002) Engelli Çocuğu Olan Anne-Babaların Umutsuzluk Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi. Konya: XI. Ulusal Özel Eğitim Kong, 20-23 Ekim 2002.
- Konter, E. (1996). *Sporda Stres ve Performans*. İzmir: Saray Yayınevi.
- Köknel, Ö. (1982). *Kaygıdan Mutluluğa Kişilik*, Birinci Baskı. İstanbul: Altın Kitaplar Matbaası.
- Köknel, Ö. (1989). *Zorlanan İnsan*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Navaro, L. (1993). *Ana-Baba Okulu*, İkinci Basım. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Nazlı, S. (2007). *Aile Danışmanlığı*, Dördüncü Basım. Ankara: Anı Yayınları.
- Öktem-Tanör, Ö. (1981). *Anksiyetenin Öğrenmeye ve Hafızaya Etkisi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İ Ü Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Öner, N. (1977). *Durumluk ve Sürekli Kaygı Envanterinin Türk Toplumundaki Geçerliliği*. (Yayımlanmış Doktora Tezi). A Ü Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Öner, N., Lecompte, A. (1983). *Durumluk-Sürekli Kaygı Envanteri El Kitabı*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Özdemir, O. (2010). *Ailelere Sunulan Hizmetler ve Destekler: Özel Eğitimde Aile Eğitimi ve Rehberliği*, A Cavkaytar (ed), Birinci Baskı. Ankara: Maya Akademi Yayınları.
- Özen, A. (2010). *Aile Eğitimi*, İ.H Diken (ed), *Özel Eğitime Gereksinimi Olan Öğrenciler ve Özel Eğitim*, Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Özgüven, İ.E. (1998). *Psikolojik Testler*. Ankara: Erdem Yayınları.
- Özusta, H.Ş. (1995). *Çocuklar İçin Durumlu-Sürekli Kaygı Envanteri Uyarlama, Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması*. *Türk Psikoloji Dergisi*, 10, (34), 32–44.
- Rosenthal, B.S., Schreiner, A.C. (2000). Prevalence of Psychological Symptoms Among Undergraduate Students in an Ethnically Diverse Urban Public College, *Journal of American College Health*, 49 (1), 12–18.

- Schulz, J.B. (1987). *Parents and Professionals Special Education*. New York: Allyn and Bacon, Inc.
- Spielberger, C. (1989). *Stress and Anxiety in Sport*, D Hacfort and Spielberger C (Eds), *Anxiety in Sport: An International Perspective*. New York: Hemisphere Publishing Comparison.
- Sucuoğlu, B; Küçükler, S; Kanık, N. (1992). *Ana-Babaların Özürlü Çocuklarının Eğitimine Katılımları*. Ankara: Ankara Üniversitesi Araştırma Projeleri.
- Şahin, N.H; Batıgün, A.D; Uğurtaş, S. (2002). Kısa Semptom Envanteri (KSE): Ergenler İçin Kullanımının Geçerlik, Güvenilirlik ve Faktör Yapısı, *Türk Psikiyatri Dergisi*, 13, (2), 125–135.
- Şahin, S. (2010). *0-6 Yaş Arası Çocukların Temel Gelişimsel Özellikleri: Fiziksel ve Sosyal-Duygusal Gelişim*, İ H Diken (ed), *Erken Çocukluk Eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Troy, N.W. (1995). The Time of This First Holding of the Infant and Maternal Self-Esteem Related to Feelings of Maternal Attachment, *Women Health*, 22 (3), 59-72.
- Varol, N. (2010). *Aile Eğitimi, Üçüncü Basım*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Varol, Ş. (1990) *Lise Son Sınıf Öğrencilerinin Kaygılarını Etkileyen Etmenler* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). O M Ü Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yazıcı, H. (2011). *Kişilerarası İlişkilerde Sözsüz İletişim*, A Kaya (ed), *Üçüncü Basım*, *Kişilerarası İlişkiler ve Etkili İletişim*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Yıldırım Doğru, S.S., Arslan, E. (2008). Engelli Çocuğu Olan Annelerin Kaygı Düzeyleri ile Durumluk Kaygı Düzeylerinin Karşılaştırılması, *S Ü Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19, 543–554.
- Yıldırım Sarı, H. (2007). Zihinsel Engelli Çocuğu Olan Ailelerde Aile Yüklenmesi, *C Ü Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 11 (2), 1–7.

Ek: 1

Extended Abstract

Purpose and Significance: There are some sorts of difficulties in the daily lives of parents who have mentally handicapped children. Under these difficulties, there may be some sufferings in their emotional states. It is quite hard to describe the feelings that they have when they learn that their children are handicapped. For that reason, they have psychological emotional states and anxiety. Among the emotional states, anxiety state can be in the first place that parents have. Anxiety is one of the most frequently used notions in social life. Anxiety can be defined as the feeling of facing a personally bad event, restlessness, ambiguity, a discomfortable emotional state characterized with tension and fear. Anxiety state can be explained as permanent and situational anxiety. Situational anxiety is the temporary emotional reaction which the individual shows to the discontinuous situations of which the density changes according to the conditions. Permanent anxiety can be defined as the tendency of a person on having anxiety. In this study, it is aimed to specify the anxiety levels of parents having mentally disabled child.

Methods: In this research, the data are gathered from the parents with handicapped children that need special education living in Meram, Karatay and Selçuklu, the central districts of Konya and with the districts of Konya like Akşehir, Yunak, Ilgın, Doğanhisar and Kadınhanı. The sample of the study consists of 214 mothers and 51 fathers, totally 315 parents whose children need special education and go to a private special education school. Research data are started to be gathered in January 2010 and finished in July 2010. As dependant variables of the study; gender, education, income levels are handled, as independent variable; state trait anxiety levels are handled. The data in the study are analyzed by using Pearson Correlation Techniques, t Test, Single Direction Variance Analysis Test.

Results: In the study, it is found that there is differentiation in the anxiety level of parents in terms of gender variable. It is determined that in both situational and permanent anxiety levels; the average anxiety grades of mothers are significantly higher compared to fathers. In accordance with the educational states, it is observed that there is increase in the situational anxiety levels starting with being illiterate until the high school graduate. The anxiety levels of parents who graduated from high school are lower compared to the others. In accordance with the educational states, it is observed that, there is not a significant

differentiation in the permanent anxiety level. In accordance with income levels, it is observed that those families who have low income are more anxious both in situational and permanent anxiety levels.

Discussion and Conclusion: It is seen that the anxiety levels of the parents having children that need special education differentiate when the data which is acquired in the study are examined. Anxiety has situational and permanent dimensions. Situational anxiety means the momentary emotional state characterized by fear, anxiety and tension. It can be said that the negative feelings also disappears when the momentary situation, which creates tension and anxiety on the person, removes. On the other hand, permanent anxiety is the state of tendency of the individual's perceptions of anxiety and experience. In this study, the anxiety levels of mothers' being significantly higher than the fathers' anxiety levels can be explained as the love attachment of mothers with their children. It can be explained as their being influenced more from the ambiguous situations and insecure environment conditions while they are struggling to bring up their children. Another important finding is that parents graduated from primary schools and secondary schools have significantly higher levels of anxiety compared to parents who are illiterate and graduated from high school. On the other hand, it is observed that there is not a significant difference in the permanent anxiety levels of families in accordance with their education levels. This situation can be interpreted as the families' having difficulties to control their anxiety levels when it comes to their children. Therefore, it can be said that family education has a crucial effect on reducing the anxiety level of parents.